

**15 -ാം കേരള നിയമസഭ**

**13 -ാം സമ്മേളനം**

**നക്ഷത്രചിഹ്നമിട്ട ചോദ്യം നം. 176**

**03-03-2025 - ൽ മറുപടിയ്ക്ക്**

**കുടുംബശ്രീയെ കാലോചിതമായി നവീകരിക്കാൻ പദ്ധതികൾ**

| ചോദ്യം                                                                                                                        | ഉത്തരം                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p align="center"><b>ശ്രീമതി കെ. കെ. ശൈലജ ടീച്ചർ ,<br/>ശ്രീ തോട്ടത്തിൽ രവീന്ദ്രൻ,<br/>ശ്രീമതി ദെലിമ,<br/>ശ്രീ. എ. രാജ</b></p> | <p align="center"><b>ശ്രീ എം.ബി. രാജേഷ്<br/>(തദ്ദേശ സ്വയംഭരണ - എക്സൈസ് - പാർലമെന്ററികാര്യ വകുപ്പ് മന്ത്രി)</b></p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
| <p>(എ) കുടുംബശ്രീയെ കാലോചിതമായി നവീകരിക്കുന്നതിന് നടപ്പിലാക്കിവരുന്ന പദ്ധതികൾ എന്തെല്ലാമാണെന്ന് വ്യക്തമാക്കുമോ;</p>           | <p>(എ) 1. ഓക്സ്ഫോ - ഓക്സിലറി ക്യാമ്പയിൻ - അയൽക്കൂട്ട അംഗമല്ലാത്ത 18 മുതൽ 40 വയസ്സ് വരെയുള്ള യുവതികൾക്ക് അംഗത്വം നൽകി സമഗ്രമായ വളർച്ചയ്ക്ക് പിന്തുണ നൽകുന്നതിനുള്ള ഗ്രൂപ്പുകൾ.</p> <p>2. സി ഡി എസ് കളെ മികച്ച കേന്ദ്രങ്ങളാക്കി മാറ്റുന്നതിനുള്ള ക്യാമ്പയിൻ - RISE - Revitalizing Institution And Strengthening Excellence- സി ഡി എസ് -കളെ മികച്ച മാതൃക കമ്മ്യൂണിറ്റി ബേസ്ഡ് ഓർഗനൈസേഷൻ ആക്കി മാറ്റുന്നതിനും നിലവിലെ സി ഡി എസ് പ്രവർത്തന പോരായ്മകൾ, പിന്നോക്കം നിൽക്കുന്ന മേഖലകൾ മനസ്സിലാക്കി പ്രത്യേകം പിന്തുണ നൽകുന്നതിനുള്ള ക്യാമ്പയിൻ.</p> <p>3. കെ ലിഫ്റ്റ് എന്ന പേരിൽ പ്രത്യേക ഉപജീവന പദ്ധതി ഈ സാമ്പത്തിക വർഷം നടപ്പാക്കി.</p> <p>4. സി.ഡി.എസ് ഓഫീസുകളെ ISO നിലവാരത്തിലേയ്ക്ക് ഉയർത്തുന്നതിനുള്ള പ്രവർത്തനങ്ങൾ നടത്തിവരുന്നു.</p> <p>5. സിഡിഎസുകളെ സുസ്ഥിരമാക്കാനുള്ള പ്രവർത്തനങ്ങൾ മാതൃക സിഡിഎസ് പദ്ധതി വഴി നടന്നു വരുന്നു.</p> <p>6. പരീക്ഷ ക്യാമ്പയിൻ &amp; FI ക്ലിനിക് - അയൽക്കൂട്ടങ്ങളുടെ പ്രവർത്തനം ഗ്രേഡിംഗ് പ്രക്രിയയിലൂടെ വിലയിരുത്തുകയും, താഴ്ന്ന ഗ്രേഡ് ലഭിച്ച അയൽക്കൂട്ടങ്ങളെ FI ക്ലിനികിലൂടെ ആവശ്യമായ പിന്തുണ നൽകി പുനരുജ്ജീവിപ്പിക്കുന്നു.</p> <p>7. ടാലി സോഫ്റ്റ്‌വെയർ &amp; ഓഡിറ്റ് സോഫ്റ്റ്‌വെയർ - കമ്പ്യൂട്ടറൈസ്ഡ് അക്കൗണ്ടിംഗ് നടപ്പിലാക്കുന്നതിന്റെ ഭാഗമായി ഈ വർഷം മുതൽ ടാലി സോഫ്റ്റ്‌വെയർ ഉപയോഗിച്ചു അക്കൗണ്ടിംഗ് പ്രവർത്തനങ്ങൾ നടത്തി വരുന്നു. കാസ്റ്റ് ഓഡിറ്റ് ഡിജിറ്റലൈസ് ചെയ്യുന്നതിന്റെ ഭാഗമായി സോഫ്റ്റ്‌വെയർ തയ്യാറാക്കിവരുന്നു.</p> <p>8. ബിസി സഖി/ ബാങ്ക് സഖി - ബാങ്കിങ് കോർപ്പറേറ്റ് സഖി എന്നറിയപ്പെടുന്ന അയൽക്കൂട്ട അംഗങ്ങൾക്ക് വിവിധ ബാങ്കിങ്</p> |

സേവനങ്ങൾ മുഖേന കമ്മീഷൻ ഇനത്തിൽ വരുമാനം ഉറപ്പാക്കുന്നു.

9. COMPASS- Carrier Opportunity Mindset Passion Attitude Skills Support System For Children -കുടുംബശ്രീ തദ്ദേശീയ മേഖലയിൽ നടപ്പിലാക്കുന്ന പട്ടികവർഗ്ഗ സുസ്ഥിര വികസന പദ്ധതിയുടെ ഭാഗമായി പ്ലസ് വൺ, ഡിഗ്രി കോഴ്സുകളിലേക്ക് അഡ്മിഷൻ രജിസ്റ്റർ ചെയ്യുന്നതിനും, പ്ലസ് ടു പാസ്സായ കുട്ടികൾക്ക് വിവിധ മേഖലകളിലെ കോഴ്സുകൾ പരിചയപ്പെടുന്നതിനും, ഡിഗ്രി പഠനത്തിൽ വന്ന മാറ്റങ്ങൾ പരിചയപ്പെടുത്തി കൊടുക്കുന്നതിനും, തുടർപഠനത്തിന്റെ വിവിധ മേഖലകൾ പരിചയപ്പെടുത്തിക്കൊടുക്കുന്നതിനും, പരമാവധി കുട്ടികളെ തുടർ പഠനത്തിന് രജിസ്റ്റർ ചെയ്യിക്കുന്നതിനും, പരമാവധി ഡ്രോപ്പ് ഔട്ട് കുറയ്ക്കുന്നതിനും ലക്ഷ്യമാക്കി നടപ്പിലാക്കുന്ന പദ്ധതി.

10. കുടുംബശ്രീ ടൈബൽ എന്റർപ്രൈസസ് ആൻഡ് ഇന്നവേഷൻ സെന്റർ (കെ-ടീക്) -കേരളത്തിലെ തദ്ദേശീയരായയുവതിയുവാക്കൾക്ക് ഉപജീവന വികസനം സാധ്യമാക്കി ജീവിത നിലവാരം മെച്ചപ്പെടുത്തുന്നതിനാവശ്യമായ പിന്തുണ ഉറപ്പാക്കുന്ന പദ്ധതിയാണ്.

11. കമ്മ്യൂണിക്കോർ - ഭാഷ നൈപുണ്യ ശേഷി വികസിപ്പിക്കുന്നതിനും പുത്തൻ തൊഴിൽ രംഗങ്ങളിലും ഉന്നത വിദ്യാഭ്യാസ മേഖലയിലും തദ്ദേശീയ ജന വിഭാഗത്തെ മുന്നോട്ട് എത്തിക്കുന്നതിനും വഴിതെളിയിക്കുന്നതിനെ അടിസ്ഥാനമാക്കി കുടുംബശ്രീ സംസ്ഥാന മിഷൻ വിഭാവനം ചെയ്തിരിക്കുന്ന പദ്ധതിയാണ് "കമ്മ്യൂണിക്കോർ".

12. വയോജനങ്ങൾ, ഭിന്ന ശേഷിക്കാർ, അതി ദരിദ്രർ, പാരാപ്ലീജിയ വിഭാഗത്തിൽ പെടുന്നവർക്ക് വേണ്ടിയുള്ള ഉപജീവന പ്രവർത്തനങ്ങൾ.

13. കുടുംബശ്രീ മൈൻഡ് ബ്ലോവേർസ് - കുട്ടികൾക്ക് ചിന്താശേഷിയും സർഗ്ഗാത്മകതയും സംരംഭകത്വ മനോഭാവവും സൃഷ്ടിക്കുക, മികച്ച ആശയങ്ങൾ മുഖ്യധാരയിൽ എത്തിക്കുക എന്നീ ഉദ്ദേശങ്ങളോടെ കുടുംബശ്രീയും ഉദ്യം ലേർണിംഗ് ഫൗണ്ടേഷനും സംയുക്തമായി ബാലസഭ കുട്ടികൾക്കായി നിൽക്കുന്ന ഒരു ക്യാമ്പയിനാണ് കുടുംബശ്രീ മൈൻഡ് ബ്ലോവേർസ്.

14. ബാലസഭ കുട്ടികൾക്കുള്ള ക്യാമ്പ് (കപ്പാസിറ്റി ബിൽഡിംഗ്)- കുട്ടികളുടെ സൃഷ്ടിപരമായ കഴിവുകൾ വളർത്താനും, സംരംഭകത്വ ചിന്താശൈലി വളർത്താനും, തദ്ദേശീയവും കേരളീയവുമായ സംസ്കാരത്തെ അടുത്തറിയാനും ഉള്ള അവസരമാണ് ബാലസഭ കുട്ടികളുടെ ക്യാമ്പ്.

15. ബഡ്സ് കലാകായിക മേളകൾ - ബഡ്സ് സ്ഥാപനങ്ങളിൽ പരിശീലനം നേടുന്നവർക്കായി ബഡ്സ് കലാ കായിക മേളകൾ സംഘടിപ്പിച്ചു വരുന്നു.

16. ഹാപ്പി കേരളം - 154 മോഡൽ സി ഡി എസ്സുകളിൽ ഹാപ്പിനെസ്സ് സെന്റർ - 'ഹാപ്പി കേരളം' എന്ന ആശയത്തിലൂന്നിയുള്ള 'ഹാപ്പിനസ്' സെന്ററുകളിലൂടെ കേരളത്തിലെ ഓരോ കുടുംബത്തെയും സന്തോഷത്തിന്റെ കേന്ദ്രങ്ങളാക്കാൻ തയ്യാറെടുക്കുകയാണ് കുടുംബശ്രീ.

17. ശ്രദ്ധ കാൻസർബോധവൽക്കരണ കാമ്പയിൻ - MEDICON -മായി സംയോജിച്ച ആലപ്പുഴ ജില്ലയിലെ അമ്പലപ്പുഴ, ആര്യാട് ബ്ലോക്കുകളിൽ എല്ലാ അയൽക്കൂട്ടങ്ങളിൽ നിന്നും 2 അംഗങ്ങളെ വീതം തെരഞ്ഞെടുത്ത് സ്കനാർബുരം, ഗർഭാശയഗുള ക്യാൻസർ എന്നീ രോഗങ്ങളെക്കുറിച്ചുള്ള അവബോധ പ്രവർത്തനങ്ങളും സ്ത്രീനിംഗും നടത്തുന്നു.

18. കുടുംബശ്രീ ജെൻഡർ എഡ്യൂക്കേഷൻ നെറ്റ്വർക്ക് (കെ-ജെൻ)

19. ധീരം - സ്ത്രീകൾ ശാരീരിക ക്ഷമതയുള്ളവരും സ്വയം പ്രതിരോധശേഷിയുള്ളവരും ആത്മവിശ്വാസമുള്ളവരുമായിരിക്കുക എന്നത് ശാക്തീകരണത്തിന്റെ സൂചകമായി കണ്ടുകൊണ്ട് സ്ത്രീകൾക്കായി എല്ലാ ജില്ലകളിലും ധീരം എന്ന പേരിൽ സ്വയം പ്രതിരോധ പരിശീലനത്തിന് 2023ൽ തുടക്കം കുറിച്ചു.

20. പ്രീമിയം കഫേ - കഫേ മേഖലയിൽ പുതിയ ബ്രാൻഡഡ് സംരംഭങ്ങൾ - കുടുംബശ്രീ സംരംഭകർക്ക് മെച്ചപ്പെട്ട വരുമാനം നൽകികൊണ്ട് പൊതുജനങ്ങൾക്ക് എല്ലാവിധ സൗകര്യത്തോടും കൂടിയുള്ള വലിയ ഭക്ഷ്യശാലാശൃംഖല ആരംഭിക്കുക എന്നതാണ് പ്രീമിയം കഫേ എന്നതുകൊണ്ട് ഉദ്ദേശിക്കുന്നത്.

21. കെയർ എക്കോണമിയിലെ അവസരങ്ങൾ കൂടുതൽ പ്രയോജനപ്പെടുത്തുന്നതിനായി കെ 4 കെയർ പദ്ധതി

22. ബ്ലോക്ക് തല മൈക്രോ എന്റർപ്രൈസ് റിസോഴ്സ് സെന്ററുകൾ (MERC) - അയൽക്കൂട്ട അംഗങ്ങളെ പ്രാദേശിക സാമ്പത്തിക വികസനം എന്ന ലക്ഷ്യം കൈവരിക്കുന്നതിന് ബ്ലോക്ക് തലത്തിൽ മൈക്രോ എന്റർപ്രൈസ് റിസോഴ്സ് സെന്ററുകൾ സ്ഥാപിച്ചിട്ടുണ്ട്.

23. ഇൻക്യുബേഷൻ സെന്ററുകൾ - കുടുംബശ്രീയുടെ സൂക്ഷ്മസംരംഭ യൂണിറ്റുകളായി മികച്ച രീതിയിൽ പ്രവർത്തിച്ചു വരുന്ന യൂണിറ്റുകളെ തിരഞ്ഞെടുത്ത്, വിവിധ മേഖലയിൽ സംരംഭങ്ങൾ ആരംഭിക്കാൻ താൽപര്യമുള്ളവർക്ക് ടി യൂണിറ്റുകളിൽ നിന്നും പരിശീലനം നൽകി യൂണിറ്റുകൾ ആരംഭിക്കുന്നതിനുള്ള പിന്തുണാസഹായങ്ങൾ ലഭ്യമാക്കുക എന്നതാണ് ഇൻക്യുബേഷൻ സെന്ററുകൾ.

24. സംരംഭങ്ങൾക്കും സംരംഭകർക്കും ഇൻഷുറൻസ് പരിരക്ഷ

25. സംരംഭ പ്രവർത്തനങ്ങൾ പ്രോത്സാഹിപ്പിക്കുന്നതിനായി ഒരു സി.ഡി.എസ്സിൽ ഒരു എം ഇ സിയുടെ സേവനം ഉറപ്പാക്കൽ

26. കുടുംബശ്രീ നാളിതുവരെ ആരംഭിച്ചിട്ടുള്ള സംരംഭങ്ങളിൽ കൂടുതലും മൈക്രോ, നാനോ വിഭാഗത്തിൽപ്പെടുന്ന സംരംഭങ്ങൾ ആണ്. 26 വർഷമായി സംരംഭ രൂപീകരണ പ്രവർത്തനങ്ങളിൽ കുടുംബശ്രീ ശ്രദ്ധ നൽകുന്നുണ്ടെങ്കിലും Higher order Enterprises വളരെ കുറച്ച മാത്രമേ കുടുംബശ്രീയിൽ കാണാൻ സാധിക്കുന്നുള്ളൂ. നിലവിൽ സാധ്യതയുള്ള സംരംഭങ്ങളെ Higher order Enterprise ആയി വിപുലീകരിക്കുന്നതിനാവശ്യമായ ഇടപെടൽ ആരംഭിച്ചിട്ടുണ്ട്. വളർച്ചയ്ക്ക് സാധ്യതയുള്ള സംരംഭങ്ങളെ കണ്ടെത്തി പിന്തുണ നൽകുന്നതിനായി കേന്ദ്ര ഗ്രാമ വികസന മന്ത്രാലയം നടപ്പിലാക്കുന്ന എൻ.ആർ.എൽ.എം. മുഖേന ഒ.എസ്.എഫ്. , ഇൻക്യുബേറ്റർ (IIMK-LIVE) പദ്ധതികൾ നടപ്പിലാക്കുന്നു. ഒ.എസ്.എഫ്. പദ്ധതി പ്രകാരം 600 സംരംഭങ്ങൾക്കും ഇൻക്യുബേറ്റർ പ്രോഗ്രാം പ്രകാരം 150 സംരംഭങ്ങൾക്കും 2025-26 സാമ്പത്തിക വർഷം പിന്തുണ നൽകും.

27. കുടുംബശ്രീ ഉൽപ്പന്നങ്ങളും സേവനങ്ങളും ലഭ്യമാക്കുന്നതിനായി പോക്കറ്റ് മാർട് എന്ന പേരിൽ മൊബൈൽ അപ്ലിക്കേഷൻ വികസിപ്പിച്ചു.

28. കുടുംബശ്രീ ഉൽപ്പന്നങ്ങളുടെ ബ്രാൻഡിംഗ്.

29. ഫിഷറീസ് മേഖലയിൽ മൂല്യ വർദ്ധിത ഉൽപ്പന്ന നിർമ്മാണവും, അയൽക്കൂട്ട ലൈവ്സ്റ്റോക്ക് ഗ്രേഡിംഗ് അധിഷ്ഠിത പദ്ധതി ഇടപെടലുകളും.

30. കുടുംബശ്രീ 'കേരള ചിക്കൻ' എന്ന ബ്രാൻഡ് നാമത്തിൽ ഫ്രോസൺ ഉത്പന്നങ്ങൾ വിപണയിൽ എത്തിക്കുന്നു.

31. കുടുംബശ്രീയെ കാർഷിക മേഖലയിൽ കാലോചിതമായി പരിഷ്കരിക്കുന്നതിന് വിവിധ ടെക്നിക്കൽ പരിശീലനങ്ങൾ. സ്മാർട്ട് ഫാമിംഗ്, ഡ്രോൺസ്, വിവിധ സാങ്കേതിക പരിശീലനങ്ങൾ നൽകുന്നതിനായി വിവിധ സർക്കാർ റിസർച്ച് സ്ഥാപനങ്ങളുമായിട്ടുള്ള ടൈ അപ്പ്. കൂടാതെ കാർഷിക ഉത്പന്നങ്ങളുടെ വിപണനത്തിനായി നേച്ചേഴ്സ് ഫ്രണ്ട് അഗ്രി കിയോസ്ക് രൂപീകരിച്ചിട്ടുണ്ട്.

32. ചലനം മെന്റർഷിപ്പ് പ്രോഗ്രാം - നഗര സി.ഡി.എസ്സുകളെ മികവിന്റെ കേന്ദ്രങ്ങളാക്കി മാറ്റുന്നതിനായി നടപ്പിലാക്കുന്ന പ്രവർത്തനമാണു ചലനം മെന്റർഷിപ്പ് പ്രോഗ്രാം.

33. മാതൃകാ ക്യാമ്പയിനുകൾ - സി.ഡി.എസ്സുകളെയും എ.ഡി.എസ്സുകളെയും സ്വയം പര്യാപ്തമാക്കുന്നതിന്റെ ഭാഗമായി നഗര സി.ഡി.എസ്സുകളിൽ നടത്തുന്ന ക്യാമ്പയിനാണു മാതൃകാ

|  |  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
|--|--|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|  |  | <p>ക്യാമ്പയിൻ.</p> <p>34. അർബൻ പോവർട്ടി റിഡക്ഷൻ പ്ലാൻ (യു പി ആർ പി) - പ്രാദേശികസുരൂപത്തിന്റെ ഭാഗമായി കുടുംബശ്രീ സംഘടനാ സംവിധാനം മാറ്റുന്നതിനുള്ള മാതൃകയാണ് അർബൻ പോവർട്ടി റിഡക്ഷൻ പ്ലാനുകൾ (യു പി ആർ പി).</p> <p>35. കേന്ദ്ര-സംസ്ഥാന സർക്കാരുകളുടെ സംയുക്ത നൈപുണ്യ പരിശീലന തൊഴിൽദാന പദ്ധതിയാണ് ഡിഡിയുജികെവൈ. കേരളത്തിൽ കുടുംബശ്രീയാണ് ഈ പദ്ധതി നടപ്പിലാക്കുന്നത്. 2016-2022 വർഷകാലയളവിൽ സംസ്ഥാനത്തെ 117247 ദാരിദ്ര്യ ഗ്രാമീണ യുവജനങ്ങൾക്ക് അവരുടെ അഭിരുചിക്കനുസൃതമായി വൈദഗ്ധ്യ പരിശീലനം നൽകി അവരുടെ കഴിവുകൾ വർദ്ധിപ്പിച്ചു ഏറ്റവും കുറഞ്ഞത് സംസ്ഥാനത്തെ 82073 യുവജനങ്ങൾക്ക് അനുയോജ്യമായ തൊഴിൽ ഉറപ്പു വരുത്തുകയാണ് പദ്ധതിയുടെ ലക്ഷ്യം.</p> |
|--|--|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

| (ബി)    | കുടുംബശ്രീയുടെ പ്രവർത്തനങ്ങൾ പഠിക്കുന്നതിനും മാതൃകയാക്കുന്നതിനുമായി വിവിധ സംസ്ഥാനങ്ങളിൽ നിന്നും വിദേശരാജ്യങ്ങളിൽ നിന്നും എത്തിയ സംഘങ്ങളെ സംബന്ധിച്ച് വിശദീകരിക്കുമോ; | (ബി)                                                                  | <p>ദേശീയ ഗ്രാമീണ ഉപജീവന മിഷൻ കുടുംബശ്രീ മിഷനെ 2012-ൽ നാഷണൽ റിസോഴ്സ് ഓർഗനൈസേഷനായി തെരഞ്ഞെടുത്തിട്ടുണ്ട്. പി.ആർ.ഐ-സി.ബി.ഒ കൺവേർജൻസ്, സംരംഭ വികസനം എന്നിങ്ങനെ രണ്ട് മേഖലകളിലാണ് എൻ.ആർ.ഒ പ്രവർത്തിച്ചുവരുന്നത്. ഇതര സംസ്ഥാനങ്ങളിലെ സംസ്ഥാന ഗ്രാമീണ ഉപജീവന മിഷനുകളുമായാണ് (State Rural Livelihood Mission) NRO പ്രവർത്തിക്കുന്നത്. പദ്ധതി നടത്തിപ്പുമായി ബന്ധപ്പെട്ട് കേരളത്തിലെ മികച്ച മാതൃകകളും കുടുംബശ്രീ പദ്ധതി നടത്തിപ്പ് മനസ്സിലാക്കുന്നതിന് ഇതര സംസ്ഥാനങ്ങൾ എക്സ്പോഷർ വിസിറ്റുകളും, പഠന സന്ദർശനങ്ങളും ആവശ്യപ്പെടുകയും ഇതിനുള്ള ക്രമീകരണങ്ങൾ എൻ.ആർ.ഒ നടത്താറുണ്ട്. ഇത്തരത്തിൽ പ്രധാനമായും നാല് തരം പഠന യാത്രകളുടെ ക്രമീകരണമാണ് നടത്തിവരുന്നത്. ആയതിന്റെ വിശദാംശങ്ങൾ അനുബന്ധമായി ചേർത്തിട്ടുണ്ട്.</p> <p>കുടുംബശ്രീ നോഡൽ ഏജൻസിയായി നഗരതലത്തിൽ നടപ്പിലാക്കി വരുന്ന കേന്ദ്രാവിഷ്കൃത പദ്ധതിയായ ദീൻ ദയാൽ അന്ത്യോദയ ദേശീയ നഗര ഉപജീവന മിഷൻ പദ്ധതി പ്രവർത്തനങ്ങൾ നേരിൽ കണ്ടു പഠിക്കുന്നതിനായി കുടുംബശ്രീയിൽ സന്ദർശനം നടത്തിയ സംഘങ്ങളുടെ വിവരങ്ങൾ ചുവടെ ചേർക്കുന്നു.</p> <table><tr><th>ക്രമ നം</th><th>ഏജൻസിയുടെ പേര്</th><th>വിശദീകരണം</th></tr><tr><td>1</td><td>ഗോവ സ്റ്റേറ്റ് അർബൻ ലൈവ്ലി ഹുഡ് മിഷൻ</td><td>13/06/2022 തീയതി, 27 പേർ അടങ്ങുന്ന സംഘം കുടുംബശ്രീയിൽ സന്ദർശനം നടത്തി</td></tr><tr><td>2</td><td>ഹിമാചൽ പ്രദേശ് സുന്ദർ നഗർ</td><td>17/05/2022 തീയതി, ഹിമാചൽ പ്രദേശിൽ നിന്ന്</td></tr></table> | ക്രമ നം | ഏജൻസിയുടെ പേര് | വിശദീകരണം | 1 | ഗോവ സ്റ്റേറ്റ് അർബൻ ലൈവ്ലി ഹുഡ് മിഷൻ | 13/06/2022 തീയതി, 27 പേർ അടങ്ങുന്ന സംഘം കുടുംബശ്രീയിൽ സന്ദർശനം നടത്തി | 2 | ഹിമാചൽ പ്രദേശ് സുന്ദർ നഗർ | 17/05/2022 തീയതി, ഹിമാചൽ പ്രദേശിൽ നിന്ന് |
|---------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|----------------|-----------|---|--------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------|---|---------------------------|------------------------------------------|
| ക്രമ നം | ഏജൻസിയുടെ പേര്                                                                                                                                                       | വിശദീകരണം                                                             |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |         |                |           |   |                                      |                                                                       |   |                           |                                          |
| 1       | ഗോവ സ്റ്റേറ്റ് അർബൻ ലൈവ്ലി ഹുഡ് മിഷൻ                                                                                                                                 | 13/06/2022 തീയതി, 27 പേർ അടങ്ങുന്ന സംഘം കുടുംബശ്രീയിൽ സന്ദർശനം നടത്തി |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |         |                |           |   |                                      |                                                                       |   |                           |                                          |
| 2       | ഹിമാചൽ പ്രദേശ് സുന്ദർ നഗർ                                                                                                                                            | 17/05/2022 തീയതി, ഹിമാചൽ പ്രദേശിൽ നിന്ന്                              |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |         |                |           |   |                                      |                                                                       |   |                           |                                          |

|      |                                                                                                                                                                           |                                                                                                                                 |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |  |                   |                                            |   |                                    |                                                                                                                                 |   |                                                      |                                                                                                                    |
|------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--|-------------------|--------------------------------------------|---|------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---|------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|      |                                                                                                                                                                           |                                                                                                                                 | <table><tr><td></td><td>മുനിസിപ്പൽ കൌൺസിൽ</td><td>മുനിസിപ്പൽ കൌൺസിൽ അംഗങ്ങൾ സന്ദർശനം നടത്തി.</td></tr><tr><td>3</td><td>മണിപ്പൂർ അർബൻ ഡേവലപ്പ്മെന്റ് ഏജൻസി</td><td>05/12/2022 തീയതി, മണിപ്പൂർ അർബൻ ഡേവലപ്പ്മെന്റ് ഏജൻസിയിൽ നിന്നും ഡെപ്യൂട്ടി സെക്രട്ടറി, കൂടാതെ രണ്ടു ഉദ്യോഗസ്ഥർ സന്ദർശനം നടത്തി.</td></tr><tr><td>4</td><td>പിമ്പിരി ചിൻചാട് മുനിസിപ്പൽ കോർപ്പറേഷൻ , മഹാരാഷ്ട്ര.</td><td>09/06/2022 തീയതി, മഹാരാഷ്ട്രയിലെ പിമ്പിരി ചിൻചാട് മുനിസിപ്പൽ കോർപ്പറേഷനിൽ നിന്നും നഗരസഭ ഉദ്യോഗസ്ഥർ സന്ദർശനം നടത്തി</td></tr></table> |  | മുനിസിപ്പൽ കൌൺസിൽ | മുനിസിപ്പൽ കൌൺസിൽ അംഗങ്ങൾ സന്ദർശനം നടത്തി. | 3 | മണിപ്പൂർ അർബൻ ഡേവലപ്പ്മെന്റ് ഏജൻസി | 05/12/2022 തീയതി, മണിപ്പൂർ അർബൻ ഡേവലപ്പ്മെന്റ് ഏജൻസിയിൽ നിന്നും ഡെപ്യൂട്ടി സെക്രട്ടറി, കൂടാതെ രണ്ടു ഉദ്യോഗസ്ഥർ സന്ദർശനം നടത്തി. | 4 | പിമ്പിരി ചിൻചാട് മുനിസിപ്പൽ കോർപ്പറേഷൻ , മഹാരാഷ്ട്ര. | 09/06/2022 തീയതി, മഹാരാഷ്ട്രയിലെ പിമ്പിരി ചിൻചാട് മുനിസിപ്പൽ കോർപ്പറേഷനിൽ നിന്നും നഗരസഭ ഉദ്യോഗസ്ഥർ സന്ദർശനം നടത്തി |
|      | മുനിസിപ്പൽ കൌൺസിൽ                                                                                                                                                         | മുനിസിപ്പൽ കൌൺസിൽ അംഗങ്ങൾ സന്ദർശനം നടത്തി.                                                                                      |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |  |                   |                                            |   |                                    |                                                                                                                                 |   |                                                      |                                                                                                                    |
| 3    | മണിപ്പൂർ അർബൻ ഡേവലപ്പ്മെന്റ് ഏജൻസി                                                                                                                                        | 05/12/2022 തീയതി, മണിപ്പൂർ അർബൻ ഡേവലപ്പ്മെന്റ് ഏജൻസിയിൽ നിന്നും ഡെപ്യൂട്ടി സെക്രട്ടറി, കൂടാതെ രണ്ടു ഉദ്യോഗസ്ഥർ സന്ദർശനം നടത്തി. |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |  |                   |                                            |   |                                    |                                                                                                                                 |   |                                                      |                                                                                                                    |
| 4    | പിമ്പിരി ചിൻചാട് മുനിസിപ്പൽ കോർപ്പറേഷൻ , മഹാരാഷ്ട്ര.                                                                                                                      | 09/06/2022 തീയതി, മഹാരാഷ്ട്രയിലെ പിമ്പിരി ചിൻചാട് മുനിസിപ്പൽ കോർപ്പറേഷനിൽ നിന്നും നഗരസഭ ഉദ്യോഗസ്ഥർ സന്ദർശനം നടത്തി              |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |  |                   |                                            |   |                                    |                                                                                                                                 |   |                                                      |                                                                                                                    |
| (സി) | സംസ്ഥാനത്ത് നിലവിൽ സി.ഡി.എസ്., എ.ഡി.എസ്. അയൽക്കൂട്ടങ്ങൾ എന്നിവ എത്രയെണ്ണം വീതമുണ്ടെന്ന് അറിയിക്കാമോ;                                                                      | (സി)                                                                                                                            | നിലവിൽ കുടുംബശ്രീയ്ക്ക് കീഴിൽ 1070 സി.ഡി.എസ്, 19470 എ.ഡി.എസ്, 3,17,724 അയൽക്കൂട്ടങ്ങൾ എന്നിവയാണ് ഉള്ളത്.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |  |                   |                                            |   |                                    |                                                                                                                                 |   |                                                      |                                                                                                                    |
| (ഡി) | 2021-ന് ശേഷം അയൽക്കൂട്ടങ്ങളിൽ എത്ര വർദ്ധനവുണ്ടായിട്ടുണ്ടെന്നും അവയിൽ വൈവിധ്യമാർന്ന അയൽക്കൂട്ടങ്ങൾ സംഘടിപ്പിക്കുന്നതിൽ കൈവരിച്ച നേട്ടങ്ങൾ എന്തെല്ലാമെന്നും വ്യക്തമാക്കാമോ? | (ഡി)                                                                                                                            | 3,17,724 അയൽക്കൂട്ടങ്ങളാണ് നിലവിൽ കുടുംബശ്രീയ്ക്ക് കീഴിൽ പ്രവർത്തിച്ചു വരുന്നത്. 2020-21 സാമ്പത്തിക വർഷത്തിനു ശേഷം 25,772 അയൽക്കൂട്ടങ്ങളുടെ വർദ്ധനവാണ് ഉണ്ടായിട്ടുള്ളത്. നിലവിൽ ഇവയ്ക്ക് പുറമെ പ്രത്യേക അയൽക്കൂട്ടങ്ങളായി 25992 വയോജന അയൽക്കൂട്ടങ്ങൾ, 3352 Persons with Disability അയൽക്കൂട്ടങ്ങൾ, 48 ട്രാൻസ്ജെൻഡർ അയൽക്കൂട്ടങ്ങൾ എന്നിവയും കുടുംബശ്രീയ്ക്ക് കീഴിൽ പ്രവർത്തിച്ചു വരുന്നു.                                                                                                                                       |  |                   |                                            |   |                                    |                                                                                                                                 |   |                                                      |                                                                                                                    |

സെക്ഷൻ ഓഫീസർ

## Exposure Visit

### Types of exposure visits

- Panchayat Apprenticeship Program (Panchayat Apprenticeship Program (PAP))
- Best Practices
- Non-Farm Visit
- Non-Farm Visit

The details of exposure visits were handled from August 2023 to February 2025.

| 2023-2024 |                                              |                                                                                                                                   |                                  |                           |                                                  |                     |
|-----------|----------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------|---------------------------|--------------------------------------------------|---------------------|
| SIno      | SRLM/<br>Organisatio<br>n                    | Participant profile                                                                                                               | Number<br>of<br>participan<br>ts | Date of Visit             | Type of<br>Program                               | District<br>visited |
| 1         | Bodoland<br>Territorial<br>Council-<br>Assam | CEM, Deputive CEM, Secretary<br>WCD, Jt.secretary, TCLCC<br>chairperson, BDO, VCDC<br>chairperson, TRIF fellowship<br>team- ASRLM | 38                               | 29/05/2023-<br>31/05/2023 | Panchayat<br>Apprenticeshi<br>p Program<br>(PAP) | Ernakulam           |
| 2         | Andhra<br>Pradesh                            | Director of SERP, District<br>coordinators                                                                                        | 31                               | 23/07/2023-<br>27/07/2023 | Non-farm visit                                   | Wayanad             |
| 3         | Arunachal<br>Pradesh- 1st<br>batch           | GPC, LRG,ZPC,<br>president,GPM,SMMU, DMMU,<br>IBCB, DTC, PLF president                                                            | 62                               | 24/07/2023-<br>01/08/2023 | Panchayat<br>Apprenticeshi<br>p Program<br>(PAP) | Thrissur            |
| 4         | Himachal<br>Pradesh                          | CEO- SRLM, Mission<br>Executive, SPM non-farm                                                                                     |                                  | 31/07/2023-<br>04/08/2023 | Non-farm visit                                   | Trivandrum          |
| 5         | Mizoram                                      | Block development officers                                                                                                        | 19                               | 17/08/2023-<br>22/08/2023 | Panchayat<br>Apprenticeshi<br>p Program<br>(PAP) | Ernakulam           |
| 6         | Manipur                                      | SRLM state program avengers,<br>Block mission staff, I mentors,<br>community cadets                                               | 40                               | 11/09/2023-<br>17/09/2023 | Panchayat<br>Apprenticeshi<br>p Program<br>(PAP) | Kannur              |
| 7         | Arunachal<br>Pradesh- 2nd<br>batch           | GPC, LRG,ZPC,<br>president,GPM,SMMU, DMMU,<br>IBCB, DTC, PLF president                                                            | 58                               | 04/09/2023-<br>09/09/2023 | Panchayat<br>Apprenticeshi<br>p Program          | Kozhikode           |

|    |                              |                                                                  |    |                       |                                        |                                      |
|----|------------------------------|------------------------------------------------------------------|----|-----------------------|----------------------------------------|--------------------------------------|
|    |                              |                                                                  |    |                       | (PAP)                                  |                                      |
| 8  | Arunachal Pradesh-3rd batch  | GPC, LRG,ZPC, president,GPM,SMMU, DMMU, IBCB, DTC, PLF president | 46 | 30/10/2023-4/11/2023  | Panchayat Apprenticeship Program (PAP) | Malappuram                           |
| 9  | Bihar IAS probationaries     | Bihar IAS probationaries, SRLM Program managers                  | 11 | 18/09/2023-24/09/2023 | Best practices                         | Ernakulam( Kollam, Munnar, Varakala) |
| 10 | Andhra SERP team 2nd batch   | DPM, BPM, CRPEP, BRC-OB                                          | 25 | 17/10/2023-20/10/2023 | Non-farm visit                         | Ernakulam                            |
| 11 | Maharashtra SRLM             | Block mission mangement unit                                     | 34 | 22/11/2023-26/11/2023 | Best practices                         | Kollam                               |
| 12 | Tamil Nadu 1st batch         | APOS,BM/BCS,G RC Manager                                         | 30 | 15/10/2023-17/10/2023 | Best practices                         | Wayanad                              |
| 13 | Tamil Nadu 2nd batch         | APOS, BM/BCS, GRC Manager                                        | 34 | 18/10/2023-20/10/2023 | Best practices                         | Idukki                               |
| 14 | Tamil Nadu 3rd batch         | APOS ,BM/BCS,GRC Manger                                          | 28 | 26/10/2023-28/10/2023 | Best practices                         | Trivandrum                           |
| 15 | Tamil Nadu TNRTP             | SMD, SPM                                                         | 4  | 27/11/2023-29/11/2023 | Best practices                         | Thrissur, Ernakulam                  |
| 16 | Assam farm and Non farm SRLM | SPM, DPM, BPM                                                    | 52 | 09/12/2023-13/12/2023 | Non-farm visit                         | Kaseragod                            |
| 17 | Andhara non-farm             | SERP director and SPM                                            | 2  | 17/01/2024            | Non-farm visit                         | Trivandrum                           |

### 2024-2025

| Sl no | States                      |                                                                                                                                                                                                                                                                                |    | Date of Visit         | Domain         | Location   |
|-------|-----------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|-----------------------|----------------|------------|
| 1     | Maharashtra                 | District mission management unit                                                                                                                                                                                                                                               | 40 | 09/05/2024            | Non-farm visit | Trivandrum |
| 2     | Bodoland Territorial Region | Shri. Pramod Boro, Hon'ble CEM, BTR (Cabinet Minister, Gov. of Assam), Shri. Gobinda Chandra Basumatari, Hon'ble Dy. CEM, BTR, MLA (Sidli Constituency), Principal Secretary, BTC, Secretary, BTC, Jt. Secretary, BTC, PA to HCEM, BTR,Lead, BTR Development Program , Project | 11 | 20/05/2024-22/05/2024 | Best practices | Trivandrum |



|    |                                     |                                                                             |    |                           |                                                  |                                    |
|----|-------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------|----|---------------------------|--------------------------------------------------|------------------------------------|
|    |                                     | Officer, TRIF - BTC partnership                                             |    |                           |                                                  |                                    |
| 3  | Maharashtra<br>Bohndara<br>District | Project Director, DPM, BPM,<br>CLF presidents                               | 25 | 28/08/2024-<br>31/08/2024 | Best practices                                   | Kollam                             |
| 4  | Meghalaya<br>First Batch            | Project directors, BDO, Junior<br>Rural development officers,<br>SPM        | 38 | 09/09/2024-<br>14/09/2024 | Panchayat<br>Apprenticeshi<br>p Program<br>(PAP) | Ernakulam                          |
| 5  | Maharashtra                         | BDO, Project Executive, DRP,<br>State program managers,<br>project director | 28 | 23/09/2024-<br>29/09/2024 | Panchayat<br>Apprenticeshi<br>p Program<br>(PAP) | Kannur                             |
| 6  | Maharashtra<br>2nd batch            | BDO, Project Executive, DRP,<br>State program managers,<br>project director | 20 | 01/10/2024-<br>05/10/2024 | Panchayat<br>Apprenticeshi<br>p Program<br>(PAP) | Kollam                             |
| 7  | Kindernothlif<br>e NGO              | State program managers,<br>Community members                                | 11 | 27/09/2024-<br>31/09/2024 | Panchayat<br>Apprenticeshi<br>p Program<br>(PAP) | Kottayam                           |
| 8  | Meghalaya<br>2nd batch              | Project directors, BDO, Junior<br>rural development officers,<br>SPM        | 28 | 28/10/2024-<br>01/11/2024 | Best practices                                   | Kozhikode                          |
| 9  | Maharashtra<br>3rd batch            | BDO, PD, LRP, DRP                                                           | 36 | 26/11/2024-<br>29/11/2024 | Panchayat<br>Apprenticeshi<br>p Program<br>(PAP) | Kollam                             |
| 10 | Bihar IAS<br>Prohibitionares        | IAS probationers, State<br>Program Managers                                 | 12 | 06/10/2024-<br>12/10/2024 | Best practices                                   | Ernakulam,<br>Alappuzha,<br>idukki |
| 11 | Arunachal<br>Pradesh<br>SIRD Team   | SIRD assistant director, ZPM,<br>ZPC, GPC, GPM, SHG<br>members              | 25 | 6/12/2024-<br>09/12/2024  | Best practices                                   | Thrissur                           |
| 12 | Better cotton<br>NGO                | State program managers,<br>community cadets                                 | 15 | 15/12/2024-<br>16/12/2024 | Non-farm visit                                   | Kannur                             |
| 13 | Himachal<br>Pradesh                 | SPM-SD, DFM, Area<br>coordinator, I mentor,<br>DRP,LRP,DPM,BDO              | 35 | 09/12/2024-<br>14/12/2024 | Panchayat<br>Apprenticeshi<br>p Program<br>(PAP) | Alappuzha                          |

## Different types of exposure visits

- Panchayat Apprenticeship Program (PAP)
- Best Practices
- Non-Farm Visits
- Non-Farm Apprenticeship Program

The details of exposure visits were handled from August 2023 to February 2025.

| 2023-2024 |                                     |                       |                |                                      |
|-----------|-------------------------------------|-----------------------|----------------|--------------------------------------|
| SIno      | States                              | Date of Visit         | Domain         | Location                             |
| 1         | Bodoland Territorial Council- Assam | 29/05/2023-31/05/2023 | PAP            | Ernakulam                            |
| 2         | Andhra Pradesh                      | 23/07/2023-27/07/2023 | Non-farm       | Wayanad                              |
| 3         | Arunachal Pradesh- 1st batch        | 24/07/2023-01/08/2023 | PAP            | Thrissur                             |
| 4         | Himachal Pradesh                    | 31/07/2023-04/08/2023 | Non-farm       | Trivandrum                           |
| 5         | Mizoram                             | 17/08/2023-22/08/2023 | PAP            | Ernakulam                            |
| 6         | Manipur                             | 11/09/2023-17/09/2023 | PAP            | Kannur                               |
| 7         | Arunachal Pradesh- 2nd batch        | 04/09/2023-09/09/2023 | PAP            | Kozhikode                            |
| 8         | Arunachal Pradesh-3rd batch         | 30/10/2023-4/11/2023  | PAP            | Malappuram                           |
| 9         | Bihar IAS probhitionares            | 18/09/2023-24/09/2023 | Best practices | Ernakulam( Kollam, Munnar, Varakala) |
| 10        | Andhra SERP team 2nd batch          | 17/10/2023-20/10/2023 | Non-farm       | Ernakulam                            |
| 11        | Maharashtra SRLM                    | 22/11/2023-26/11/2023 | Best practices | Kollam                               |

| 12    | Tamil Nadu 1st batch          | 15/10/2023-17/10/2023 | Best practices | Wayanad                      |
|-------|-------------------------------|-----------------------|----------------|------------------------------|
| 13    | Tamil Nadu 2nd batch          | 18/10/2023-20/10/2023 | Best practices | Idukki                       |
| 14    | Tamil Nadu 3rd batch          | 26/10/2023-28/10/2023 | Best practices | Trivandrum                   |
| 15    | Tamil Nadu TNRTP              | 27/11/2023-29/11/2023 | Best practices | Thrissur, Ernakulam          |
| 16    | Assam farm and Non farm SRLM  | 09/12/2023-13/12/2023 | Non-farm       | Kaseragod                    |
| 17    | Andhara non-farm              | 17/01/2024            | Non-farm       | Trivandrum                   |
| Sl no | States                        | Date of Visit         | Domain         | Location                     |
| 1     | Maharashtra                   | 09/05/2024            | Non-farm       | Trivandrum                   |
| 2     | Bodoland Territorial Region   | 20/05/2024-22/05/2024 | Best practices | Trivandrum                   |
| 3     | Maharashtra Bohndara District | 28/08/2024-31/08/2024 | Best practices | Kollam                       |
| 4     | Meghalaya First Batch         | 09/09/2024-14/09/2024 | PAP            | Ernakulam                    |
| 5     | Maharashtra                   | 23/09/2024-29/09/2024 | PAP            | Kannur                       |
| 6     | Maharashtra 2nd batch         | 01/10/2024-05/10/2024 | PAP            | Kollam                       |
| 7     | Kindernothlife NGO            | 27/09/2024-31/09/2024 | PAP            | Kottayam                     |
| 8     | Meghalaya 2nd batch           | 28/10/2024-01/11/2024 | Best practices | Kozhikode                    |
| 9     | Maharashtra 3rd batch         | 26/11/2024-29/11/2024 | PAP            | Kollam                       |
| 10    | Bihar IAS Prohibitionares     | 06/10/2024-12/10/2024 | Best practices | Ernakulam, Alappuzha, idukki |
| 11    | Arunachal Pradesh SIRD Team   | 6/12/2024-09/12/2024  | Best practices | Thrissur                     |
| 12    | Better cotton NGO             | 15/12/2024-16/12/2024 | Non-farm       | Kannur                       |
| 13    | Himachal Pradesh              | 09/12/2024-14/12/2024 | PAP            | Alappuzha                    |

**Kudumbashree NRO - Learning Services****Handover document - List of Exposure Visits****From March 2017 to August 2019**

| <b>April to March 2013-14</b> |                 |                     |                      |                                      |
|-------------------------------|-----------------|---------------------|----------------------|--------------------------------------|
| <b>Sr. No.</b>                | <b>Duration</b> | <b>Participants</b> | <b>Type of visit</b> | <b>District visited</b>              |
| 1                             | 01-Jul 13       | Meghalaya           | Learning ME Sector   | Pathnamthita                         |
| 2<br>3                        | Aug-13          | Karnataka-NAR       | Learning ME Sector   | Kasaragod                            |
| 4                             | Aug-13          | Bihar               | MEC                  | Ernakulam, Wayanad, Thrissur, Kollam |
| 5                             | Sep-13          | Chattisgarh         | Learning Visit       | Trivandrum                           |
| 6                             | Sep-13          | Jharkhand-PRI       | PRI-CBO              | Ernakulam & Kottayam                 |
| 7                             | Oct-13          | Pradan- Jharkhand   | PRI-CBO (PAP)        | Thrissur                             |
| 8                             | Oct-13          | Karnataka SRLM      | Learning Visit       | Kottayam, Kasargod                   |
| 9                             | 01-Nov          | Tamilnadu           | Learning Visit       | Trivandrum                           |
| 10                            | 01-Jan          | Pradan- Jharkhand   | PRI-CBO              | Kollam, Wayanad                      |
| 11                            | Jan-14          | COO NRLM            | Learning Visit       | Trivandrum, Pathanamthita            |
| 12                            | Jan-14          | GLPC                | Learning Visit       | Idukki                               |
| 13                            | 01-Jan          | Meghalaya           | Learning Visit       | Ernakulam                            |
| 14                            | Feb-14          | Jharkhand           | MEC                  | Kasargod, Ernakulam, Kollam          |
| 15                            | Feb-14          | Odisha              | PRI-CBO              | Idukki, EKM, Alappuzha               |
| <b>April to March 2014-15</b> |                 |                     |                      |                                      |
| 16                            | Apr-14          | Karnataka-ACS       | PRI-CBO              | Trivandrum                           |
| 17                            | Jun-14          | Assam-PRI           | PRI-CBO (PAP)        | Kozhikode                            |

|                               |                    |                   |                              |                 |
|-------------------------------|--------------------|-------------------|------------------------------|-----------------|
| 18                            | Jul-14             | Gujarat-SRLM      | PRI-CBO                      | Kottayam        |
| 19                            | Jul-14             | Maharashtra       | Learning Visit<br>(Training) | Ernakulam       |
| 20                            | July, 2014         | Assam (PAP)       | PRI-CBO                      | Kozhikode       |
| 21                            | July, 2014         | Maharashtra       | General                      |                 |
| 22                            | August, 2014       | Assam             | PRI-CBO                      | Ernakulam       |
| 23                            | September,2014     | Karnataka         | ME                           | Ernakulam       |
| 24                            | September,2014     | Assam (PAP)       | PRI-CBO                      | Kannur          |
| 25                            | September,2014     | Maharashtra       | ME                           | Ernakulam       |
| 26                            | October,2014       | Gujarat(1 person) | PRI-CBO                      | Pathanamthitta  |
| 27                            | November,2014      | Gujarat           | ME                           | Kottayam        |
| 28                            | November,2014      | Odisha            | ME                           | Pathanamthitta  |
| 29                            | December,2014      | Odisha SIRD       | General                      | Palakkad        |
| 30                            | December,2014      | Maharashtra       | PRI-CBO                      | Ernakulam       |
| 31                            | January,2015       | Jharkhand(PAP)    | PRI-CBO                      | Palakkad        |
| 32                            | February,2015      | Timbaktu          | General                      | Ernakulam       |
| 33                            | February,2015      | SERP              | PRI-CBO                      | Trivandrum      |
| 34                            | February,2015      | Jharkhand(PAP)    | PRI-CBO                      | Malappuram      |
| 35                            | Feb-<br>March,2015 | Pradan            | MGNREGS                      | Thrissur        |
| 36                            | March,2015         | Meghalaya         | ME                           | Pathanamthitta  |
| 37                            | March,2015         | Tamil Nadu NRO    | General                      | Trivandrum      |
| <b>April to March 2015-16</b> |                    |                   |                              |                 |
| 38                            | April, 2015        | Myanmar Team      | ME                           | Trivandrum      |
| 39                            | April, 2015        | Pradan            | MGNREGS                      | Thrissur        |
| 40                            | April, 2015        | Karnataka SPM     | PRI-CBO                      | Wayanad, Kannur |
| 41                            | May, 2015          | Pradan            | PRI-CBO                      | Trivandrum      |
| 42                            | June,2015          | Rajasthan         | General                      | Ernakulam       |

|                               |                        |                                                                                                                                                                                                              |                          |                                    |
|-------------------------------|------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------|------------------------------------|
|                               |                        | 8 officials from RGAVP                                                                                                                                                                                       |                          |                                    |
| 43                            | July,2015              | Jharkhand(PAP)                                                                                                                                                                                               | PRI-CBO                  | Idukki                             |
| 44                            | July,2015              | Chattisgarh SPM                                                                                                                                                                                              | General                  | Trivandrum                         |
| 45                            | September,2015         | Odisha (PAP)                                                                                                                                                                                                 | PRI-CBO                  | Thrissur                           |
| 46                            | September,2015         | Jharkhand(PAP)                                                                                                                                                                                               | PRI-CBO                  | Kannur                             |
| 47                            | September, 2015        | Sikkim                                                                                                                                                                                                       | PRI-CBO                  | Ernakulam, Trivandrum              |
| 48                            | Sept-Oct,2015          | Free State Province- South Africa                                                                                                                                                                            | General                  | Trivandrum, Pathanamthitta, Kollam |
| 49                            | November,2015          | Pradan                                                                                                                                                                                                       | PRI-CBO                  | Alleppy                            |
| 50                            | December,2015          | An official from Bill and Mellinda Gates Foundation                                                                                                                                                          | General                  | Trivandrum                         |
| 51                            | Jan-feb, 2016          | Pradan                                                                                                                                                                                                       | PRI-CBO                  | Ernakulam                          |
| 52                            | Feb, 2016              | Pradan                                                                                                                                                                                                       | PRI-CBO                  | Ernakulam                          |
| 53                            | Feb, 2016              | Pradan                                                                                                                                                                                                       | PRI-CBO                  | Ernakulam                          |
| 54                            | Feb, 2016              | Pradan                                                                                                                                                                                                       | PRI-CBO                  | Ernakulam                          |
| 55                            | Feb, 2016              | Pradan                                                                                                                                                                                                       | PRI-CBO                  | Ernakulam                          |
| <b>April to March 2016-17</b> |                        |                                                                                                                                                                                                              |                          |                                    |
| <b>Sr. No.</b>                | <b>Duration</b>        | <b>Participants</b>                                                                                                                                                                                          | <b>Type of visit</b>     | <b>District visited</b>            |
|                               | 23 – 29 September 2016 | JSLPS<br>45 participants                                                                                                                                                                                     | PAP                      | Pathanamthitta                     |
|                               | 13 – 19 December 2016  | Tripura SRLM<br>13 participants<br><br>SMMU officials, Block Mission Managers, District Coordinators, Block Mission Coordinators, Cluster Coordinators and PS/BAC Chairpersons of Matabari and Killa blocks. | Learning Visit - General | Thiruvananthapuram                 |

|                               | January 2017    | Goa SRLM<br>45 Participants                                                                                                                    | Learning Visit -<br>General                  |                                                                                                    |
|-------------------------------|-----------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>April to March 2017-18</b> |                 |                                                                                                                                                |                                              |                                                                                                    |
| <b>Sr. No.</b>                | <b>Duration</b> | <b>Participants</b>                                                                                                                            | <b>Type of visit</b>                         | <b>District visited</b>                                                                            |
| 1                             | 11 -13 April    | MEPMA - Mission for<br>Eradication of Poverty in<br>Municipal Areas<br><br>(11 participants – Project<br>Director, SMMU and<br>DMMU officials) | Learning Visit -<br>General                  | Malappuram<br><br>(Perinthalmanna<br>Municipality)                                                 |
| 2                             | 15 -17 May      | UNICEF<br><br>(Mr. Prasoon Mankad,<br>consultant)                                                                                              | Learning Visit –<br>Health and<br>sanitation | Pathanamthitta<br><br>(Pallickal, Earthu,<br>Eraviperoor and<br>Pandalam Gram<br>Panchayats)       |
| 3                             | 25 - 29 May     | PRADAN<br><br>(28 participants -<br>Community leaders and<br>Panchayat<br>Representatives)                                                     | Panchayat<br>Apprenticeship<br>Program (PAP) | Thrissur<br><br>(Varavoor, Nadathara<br>and Erumappetty<br>Gram Panchayats)                        |
| 4                             | 25 - 29 May     | PRADAN<br><br>(22 participants -<br>Community leaders and<br>Panchayat<br>Representatives)                                                     | Panchayat<br>Apprenticeship<br>Program (PAP) | Thrissur<br><br>(Alagappanagar Gram<br>Panchayat)                                                  |
| 5                             | 4-5 July        | Odisha Livelihood Mission<br><br>(8 participants - Project<br>Directors, DRDA)                                                                 | Panchayat<br>Apprenticeship<br>Program (PAP) | Kollam<br><br>(Ummannur,<br>Kadakkal, Chirakkara,<br>Poothakkulam,<br>Nedumpna Gram<br>Panchayats) |
| 6                             | 11- 13 July     | Odisha Livelihood Mission<br><br>(7 participants - Project                                                                                     | Learning Visit -<br>General                  | Pathanamthitta<br><br>(Pallickal, Kalanjoor,<br>Erathu, Pandalam<br>and Aranmula Gram              |

|    |                   |                                                                                                                        |                                        |                                                                                             |
|----|-------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------|
|    |                   | Directors, DRDA)                                                                                                       |                                        | Panchayats)                                                                                 |
| 7  | 17 - 19 July      | Odisha Livelihood Mission<br><br>(7 participants - Project Directors, DRDA)                                            | Learning Visit - General               | Pathanamthitta<br><br>(Pallickal, Kalanjoor, Erathu, Pandalam and Aranmula Gram Panchayats) |
| 8  | 22 - 26 July      | TRLM<br><br>(27 Participants - CBO leaders, PRI representatives, Local Resource Group (LRG) Members and Mission staff) | Learning Visit - General               | Kottayam<br><br>(Chirakkadavu and Vazhoor Gram Panchayats)                                  |
| 9  | 8 -12 August      | TRLM<br><br>(31 Participants - CBO leaders, PRI representatives, Local Resource Group (LRG) Members and Mission staff) | Panchayat Apprenticeship Program (PAP) | Malappuram<br><br>(Angadippuram and Vazhakkaadu Gram Panchayats)                            |
|    | UPSRLM            | MD                                                                                                                     |                                        |                                                                                             |
| 10 | 12 - 16 September | TRLM<br><br>(63 Participants - CBO leaders, PRI representatives, Local Resource Group (LRG) Members and Mission staff) | Panchayat Apprenticeship Program (PAP) | Ernakulam<br><br>(Malayattoor, Marady, Valakom and AVarappetty Gram Panchayats)             |
| 11 | 13- 18 September  | PRADAN<br><br>(34 participants - Community leaders and Panchayat Representatives)                                      | Panchayat Apprenticeship Program (PAP) | Kottayam<br><br>(Bharananganam and Kidangoor Gram Panchayats)                               |
| 12 | 22 – 26 September | JSLPS<br><br>(31 participants - CBO leaders, PRI                                                                       | Panchayat Apprenticeship Program (PAP) | Palakkad<br><br>(Pookkottukkavu, Karakkurussy and                                           |



|    |                      |                                                                                                                                         |                                        |                                                                                                  |
|----|----------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------|
|    |                      | representatives, Internal mentors and Block Anchor Persons)                                                                             |                                        | Sreekrishanpuram Gram Panchayats)                                                                |
| 13 | 22 – 24 October      | Odisha Livelihood Mission<br>(14 participants -IAS officers, Project Directors, DRDA under the leadership of Orissa Livelihood Mission) | Learning Visit - General               | Kottayam<br><br>(Kidangoor and Vazhoor Gram Panchayats)                                          |
| 14 | 24-28 October        | TRLM<br><br>(33 participants CBO leaders, PRI representatives, Local Resource Group (LRG) Members and Mission staff)                    | Panchayat Apprenticeship Program (PAP) | Thrissur<br><br>(Varavoor and Nadathara Gram Panchayats)                                         |
| 15 | 28th -30th October   | Lupin Foundation, Pune, Maharashtra<br><br>(7 participants - Senior officials)                                                          | Learning Visit - General               | Trivandrum<br><br>(Andoorkonam Gram Panchayat)                                                   |
| 16 | 16th – 26th November | DRDA, Lakshadweep<br><br>(41 participants - Community Resource Persons and DRDA staff from Laskhadweep Administration)                  | Learning Visit - General               | Malappuram<br><br>(Kottackal Municipality, Thennala Gram Panchayat, Kodoor GP, Koottilangadi GP) |
| 17 | 20th - 24th November | PRADAN, Bihar and Jharkhand<br><br>(16 participants - professionals/ Project Executives)                                                | Learning Visit - General               | Pathanamthitta<br><br>(GPs- Nedumbram, Erathu, Enadimangalam, Ezhamkulam, Pallickal)             |
| 18 | 2nd – 11th December  | Sikkim SRLM<br><br>(16 participants - SPM, thematic managers in Livelihood (Farm and Non-farm), Financial Inclusion                     | Learning Visit - General               | Pathanamthitta<br><br>(GPs -Nedumbram, Erathu, Enadimangalam, Ezhamkulam,                        |

|                                 |                          |                                                                                                               |                                                         |                                                                                        |
|---------------------------------|--------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------|
|                                 |                          | (FI), MIS and Block Project Managers from Sikkim SRLM)                                                        |                                                         | Pallickal)                                                                             |
| 19                              | 13th - 17th December     | Institute for Livelihood Research and Training (ILRT), Meghalaya<br><br>(18 participants – state officials)   | Exposure Visit- Non-Farm livelihoods, Micro Enterprises | Ernakulam<br><br>(Marady GP, Parakkode Block)                                          |
| 20                              | 20th – 24th January 2018 | ASRLM, Assam<br><br>(59 participants - 47 Internal mentors and 15 block/ district level officials from ASRLM) | Panchayat Apprenticeship Program (PAP)                  | Pathanamthitta<br><br>(4 GPs – Malayalappuzha, Kadamabananadu, Erathu and Eraviperoor) |
| 21                              | 23 to 27th February      | MSRLM, Manipur<br><br>(45 participants)                                                                       | Panchayat Apprenticeship Programme                      | Idukki<br><br>Edavetty, Udumbannur, etc.                                               |
| <b>April to March 2018 - 19</b> |                          |                                                                                                               |                                                         |                                                                                        |
| 22                              | 2nd to 10th April        | Goa SRLM<br><br>(31 participants)                                                                             | Learning Visit – Convergence and Non- farm livelihoods  | Alappuzha<br><br>Kanjikuzhy, Mararikulam North                                         |
| 23                              | 7th to 10th April        | SERP, Telangana<br><br>(3 participants)                                                                       | Learning Visit – General, café enterprises              | Palakkad, Thrissur                                                                     |
| 24                              | 11th to 14th April       | HSRLM, Haryana<br><br>(15 participants)                                                                       | Learning Visit - General                                | Ernakulam<br><br>GP -                                                                  |

|    |                                                    |                                                                                                                        |                                              |                                                             |
|----|----------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------|-------------------------------------------------------------|
| 25 | April                                              | MzSRLM, Mizoram<br>(11 participants)                                                                                   | Learning Visit -<br>General                  | Pathanamthitta<br><br>GP-                                   |
| 26 | 6 – 7 August<br>2018                               | Nagpur Municipal<br>Corporation, Maharashtra<br><br>(4 participants- Deputy<br>Commissioner, Mayor,<br>NULM officials) | Learning Visit –<br>Elderly care<br>and BUDS | Ernakulam                                                   |
| 27 | 7 – 9 August<br>2018                               | HCL Foundation, Delhi<br><br>(3 participants- project<br>executives)                                                   | Learning Visit -<br>Enterprises              | Kasaragode                                                  |
| 28 | 8 <sup>th</sup> to 15 <sup>th</sup><br>August 2018 | JSLPS<br><br>(20 participants- state,<br>district and block level<br>non-farm team members<br>and SVEP BPMs)           | BPM-SVEP<br>Orientation                      | Ernakulam<br><br>Valakom GP and CDS<br><br>Vadavukode Block |
| 29 | 23 - 26 October<br>2018                            | Udhyam Learning<br>Foundation, Karnataka<br><br>Archita Jain- 1 participant                                            | Learning Visit –<br>General                  | Kasaragod                                                   |
| 30 | 29 October– 4<br>November 2018                     | BRLPS, Bihar (13<br>participants, BPM, SVEP)<br><br>and<br><br>CGSRLM, Chattisgarh (8<br>participants, BPM, SVEP)      | BPM-SVEP<br>Orientation                      | Pathanamthitta                                              |
| 31 | 30 November -<br>2 December<br>2018                | Assam SRLM<br><br>(26 participants- Panchayat<br>representatives and<br>community leaders)                             | Learning Visit –<br>General                  | Ernakulam                                                   |

|    |                          |                                                                                                                                    |                                 |                    |
|----|--------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------|--------------------|
| 32 | 16 – 20<br>December 2018 | Tripura SRLM<br><br>(60 participants comprising<br>Panchayat representatives<br>and Community leaders)                             | PAP                             | Kozhikode          |
| 33 | 21 December<br>2018      | Vision India Foundation<br><br>(73 delegates across the<br>country)                                                                | Learning Visit –<br><br>General | Thiruvananthapuram |
| 34 | 27 – 31<br>December 2018 | Chattisgarh SRLM<br><br>(11 participants – 5 i-<br>mentors, 5 TAs and 1<br>Mentor)                                                 | PAP training                    | Kannur             |
| 35 | 28-29 January<br>2019    | Deshpande foundation,<br>Karnataka<br><br>1 participant- Sidharth Raj<br>Lahri-Innovation Associate                                | Learning Visit –<br><br>General | Ernakulam          |
| 36 | 6- 10 February<br>2019   | Mizoram SRLM<br><br>(34 participants Village<br>Council representatives<br>and VO leaders)                                         | PAP                             | Kasaragod          |
| 37 | 13-17 February<br>2019   | Mizoram SRLM<br><br>(37 participants Village<br>Council representatives<br>and VO leaders)                                         | PAP                             | Kasaragod          |
| 38 | 20 - 24 February<br>2019 | Tripura SRLM<br><br>(58 participants comprising<br>Panchayat representatives<br>and Community leaders)                             | PAP                             | Kannur             |
| 39 | 28 Feb – 1<br>March 2019 | World Bank<br><br>Ms Harjot Kaur, Senior<br>Social Development<br>Specialist and Geetika<br>Hora, Social and Gender<br>Consultant. | Exposure visit -<br>general     | Thiruvananthapuram |

|                               |                    |                                                                                                                              |                                               |                                                                    |
|-------------------------------|--------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------|
| 40                            | 6 – 8 March 2019   | Alexander Associates<br>MS. Anjora                                                                                           | Exposure visit -<br>general                   | Thiruvananthapuram                                                 |
| 41                            | 20 – 22 March 2019 | TREE society<br>Mr. Arup and Mr. Vikas                                                                                       | Exposure visit -<br>Rural<br>livelihoods      | Thiruvananthapuram                                                 |
| 42                            | 27 March 2019      | Bill and Melinda gates<br><br>5 member team including<br>international head of the<br>organisation                           | Exposure visit -<br>general                   | Malayattoor G P,<br>Ernakulam                                      |
| <b>April to March 2019-20</b> |                    |                                                                                                                              |                                               |                                                                    |
| 43                            | 25- 26 April 2019  | Subrataa Chakraborty                                                                                                         | Exposure visit -<br>general                   | Pathanamthitta                                                     |
| 44                            | 25 – 30 April 2019 | SDF - Social Development<br>Foundation, Bangladesh<br><br>13 members                                                         | Exposure visit -<br>general                   | Thiruvannanthapuram                                                |
| 45                            | 6 – 8 May 2019     | Ibtada, Alwar, Rajasthan<br><br>12 members                                                                                   | Exposure visit -<br>general                   | Kottayam                                                           |
| 46                            | 9 May 2019         | Bill and Melinda gates<br>foundation<br><br>2-member team<br><br>Mr. Rishab and Bidisha<br>Barooh, Evaluation<br>Specialists | CDS interaction<br>and Nutrimix<br>unit visit | Panavoor CDS,<br>Karakulam Nutrimix<br>unit,<br>Thiruvananthapuram |
| 47                            | 09 – 13 June 2019  | UPSRLM<br><br>A team of 6 members<br>comprising MD, Mission<br>Executive and 4 DMMs                                          | Exposure visit –<br>Non-farm<br>enterprises   | Aloor, Nadathara,<br>Thrissur                                      |
| 48                            | 24 – 26 June 2019  | Nagpur Zilla Parishad<br><br>15 members                                                                                      | Exposure visit -<br>general                   | Pinarayi, Kannur                                                   |
| 49                            | 11- 13 July 2019   | PRADAN<br><br>6 members project                                                                                              | Exposure visit -<br>general                   | Nadathara and Aloor<br>GPs, Thrissur                               |

|    |                         |                                                                                   |                             |                                                                       |
|----|-------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------|-----------------------------------------------------------------------|
|    |                         | executives                                                                        |                             |                                                                       |
| 50 | August 7-9 2019         | TNSRLM<br>7 participants<br>All Project Directors,<br>DMMU                        | Exposure visit -<br>general | Kollam                                                                |
| 51 | 2 – 6 December<br>2019  | Meghalaya SRLM &<br>Meghalaya Co-operative<br>Apex Bank<br><br>30 staff from SRLM | Exposure visit -<br>general | Thidanadu, Chempu<br>GPs; Erattupetta<br>municipality<br><br>Kottayam |
| 52 | 6 – 10 January<br>2020  | NMMU<br>Subrata Chackraborty and<br>NMMU staff                                    | Exposure visit -<br>general | Vamanapuram<br><br>Thiruvananthapuram                                 |
| 53 | 11 -18 January<br>2020  | UPSRLM<br>43 participants                                                         | Exposure visit -<br>PAP     | Kozhikode                                                             |
| 54 | 18 – 25 January<br>2020 | UPSRLM<br>46 participants                                                         | Exposure visit -<br>PAP     | Ernakulam                                                             |
| 55 |                         | Uttarakhand                                                                       | Exposure visit -<br>general | Idukki                                                                |